חברותא כלפי שמיא. מנהג שנוהג אדם בחבריו ינהג אצל המקום ולא יהיר בתפלתו: **מחיין ליה.** כלומר מלמדין אותו שיכוין ומכין אותו אם ירגיל בכך: **מרזפתא.** קורנס. ותשם את המקבת בידה מתרגמינן מרזפתא (שופטים ד): **מתני' ולא יהא סרכן באוסף שעה.** לפי שאסר יורדין לפני התיבה כשאומרים לו לך רד צריך לסרב פעם אחת כלומר איני כדאי לכך כדאמרי' לקמן בשמעתין אבל זה לא יסרב מפני שגנאי הוא שתהא התפלה מופסקת כל כך: **מתחלת הברכה שטעה זה.** אם לגג א' מן הברכות ואמר אחרת ואינו יודע לשוב ולאחוז סדרו יתחיל העובר תחתיו אותה ברכה שלגג זה ואומר משם ולהלן: **לא יענה אמן אחר הכהנים.** הש"ל בסוף כל ברכה וברכה: **מפני הטרוף.** שלא תטרף דעתו ויטעה לפי ש"ל הוא צריך להתחיל ברכה שניה ולומר לפני הכהנים כל תיבה ותיבה כדאמרינן בס"ד סוטה (דף לט:) ובענותו אמן לא יוכל לכוין מהר ולהתחיל בברכה שלאחריו: **אם אין שם כהן אלא הוא.** החזן: **לא ישא את כפיו.** שמא לא יוכל לחזור לתפלתו לדעת לכוין להתחיל בשים שלום שדעתו מטורפת מאימת הצבור: **ואם הבטחתו.** כלומר אם בטוח הוא שאין דעתו מטורפת מאימת הצבור: **גמ' ירבו.** כשאומרים לו לך יעשה עצמו כלא רואה כלומר איני כדאי: **שהקדיחתו.** לשון שרפה כמו כי אש קדחה באפי (דברים לב): **מהבהב.** כלומר מזמין עצמו כמו נגער לעמוד: **אין לחן סדר.** ואם לגג ברכה אחת ואח"כ מזכר בה אומרה אף שלא במקומה: **מתחלת הברכה שטעה זה.** ומממילא משמע דגומר ממנה והלאה אלמא על סדרה צריך לחזור ולאומרה: **חדא ברכתא ניהו.** ולקתני מתני' מתחלת הברכה שטעה זה היינו אתה חונן: **ונפטר.** נוטל רשות: **א"ל להזכיר שמו.** של חולה: **אתה חונן.** כהן

[1] את ארבעים היום ואת ארבעים הלילה וגו'

שוב מעשה בתלמיד א' שירד לפני התיבה בפני ר"א והיה מקצר יותר מדאי א"ל תלמידיו כמה קצרן הוא זה א"ל כלום מקצר יותר ממשה רבינו דכתיב [2] אל נא רפא נא לה א"ר יעקב אמר רב חסדא כל המבקש רחמים על חבירו אין צריך להזכיר שמו שנאמר אל נא רפא נא לה ולא קמדכר שמה דמרים: ת"ר [3] אלו ברכות שאדם שוחה בהן באבות תחלה וסוף בהודאה תחלה וסוף ואם בא לשוח בסוף כל ברכה וברכה ובתחלת כל ברכה וברכה מלמדין אותו שלא ישחה [4] אר"ש בן פזי אריב"ל משום בר קפרא הדיוט כמו שאמרנו כהן

דמה דפי' דהוא הפסקה היינו דוקא בימיהם מיד כשסיימו ברכת הודאה לא היו אומרים או"א ברכנו בברכה כדמשמע בסוטה (שם) דקאמר אין הקורא רשאי לקרות כהנים עד שיכלה אמן מפי הצבור פי' אמן שעונין בסיום ברכת הודאה אלמא משמע שלא היו אומרים אלא כהנים מיד אבל עכשיו שהורגלו לומר אלהינו בלשון ברכה ותפלה אין זו הפסק דלא גרע מעניית אמן דהכא דלא משיבא הפסק כדפרישת[א מ]: **אמצעיות** אין להן סדר. פי' בקונטרס ואם לגג ברכה אחת ואחר כך מזכר בה שלא במקומה אומרה במקום שמזכר. ולא נהירא דהא תנן במגילה (פ"ב ד' יח.) הקורא את המגילה למפרע לא יצא ותניא (שם) וכן בהלל וכן בק"ש וכן בתפלה לכך נראה כפירוש רש"ס ורב אלפס דאין להן סדר דקאמר היינו שיתחיל במקום שדלג הברכה ומשם ואילך יאמר הכל על הסדר אבל ודאי לא יתחיל באתה חונן כמו בג' ראשונות וג' אחרונות שחוזר לראש וראיה מדתניא בתוספתא דמכילתין[ב] הקורא את שמע והשמיטו בה פסוק אחד לא יקרא אותו פסוק בפני עצמו אלא מתחיל מאותו פסוק ואילך וגומר עד סופה ותניא נמי בפ"ב דמגילה (ד' יח:) שאם השמיטו פסוק א' במגילה שקורא על הסדר מאותו פסוק ואילך והתם משוי תפלה[ג] למגילה לענין הך מילתא כדפרישת ובה"ג פסק כרב אסי דאמר אמצעיות אין להן סדר מדא דרב הונא כתלמיד לגבי רב אסי כדאמרינן בכמה מקומות אמר רב הונא אמר רב אסי ועוד דלרב הונא צריך לדחוק ולשנויי מתני' דכולהו חדא ברכתא ניהו ואשנויי דחיקי לא ניקום ונסמוך ועוד דרב אסי ורב ששת קיימי בחד שיטתא ועוד דבשל סופרים הלך אחר המיקל וא"כ אדם שטעה ודלג ברכה אחת באמצעיות או שלא אמר המלך המשפט בין ר"ה ליו"כ דקי"ל בפ"ק (דף יב:) דמחזירין אותו לא יחזור לאתה חונן אלא לאותה ברכה שדלג ומשם ואילך יאמר על הסדר כדפי' רש"ס והיכא שטעה בג' ראשונות כגון שטעה בחתימתן או לא הזכיר בין ר"ה ליו"כ בברכת אבות זכרנו או בתחיית המתים מי כמוך או שלא אמר המלך הקדוש חוזר לראשונה והיכא שטעה בשלש אחרונות כגון בחתימתן או שלא הזכיר בין ראש השנה ליו"כ בשים שלום בספר חיים טובים או וכתוב לחיים טובים בהודאה חוזר לעבודה וטעמא דכיון שכולה שבח הוי כברכה א'. ותענית צבור שש"ל קובע ברכה לעצמו שאומר עננו בין גואל לרופא אם שכחה וזכר בה קודם סיום תפלה אין מחזירין אותו כיון שהיה צריך לחזור ולומר על הסדר כפי' רש"ס א"כ הוא ברכה לבטלה אם מחזירין אותו אבל לפי' הקונטרס היה אומרה במקום שמזכר ואין כאן ברכה לבטלה: **אל ישאל אדם צרכיו לא בג' ראשונות ולא בג' אחרונות.** פי' ר"מ ורבינו האי דוקא ליחיד אבל צרכי צבור שואלין ולכך אנו אומרים זכרנו וקרובנו ויעלה ויבא בהם ותדע דדוקא יחיד קאמר שהרי עיקר ברכות אחרונות צרכי צבור הם[ד]: **מלמדין** אותו שלא ישחה. וא"ת וישחה ומה בכך וי"ל שלא יבא לעקור דברי חכמים שלא יאמרו כל אחד מחמיר כמו שהוא רואה ואין כאן תקנת חכמי' וחייסינן (ה) ליוהרא:

קילה

[1] חברותא כלפי שמיא מי איכא אי לא כוון דעתיה מעיקרא מחינן ליה במרזפתא דנפחא עד דמכוין דעתיה: **מתני'** [2] (האומר יברכוך טובים הרי זה דרכי מינות) [3] העובר לפני התיבה וטעה יעבור אחר תחתיו ולא [4] יהא סרבן באותה שעה מהיכן [5] הוא מתחיל מתחלת הברכה שטעה [6] זה [7] העובר לפני התיבה לא יענה אמן אחר הכהנים מפני הטרוף [8] ואם אין שם כהן אלא הוא לא ישא את כפיו [9] ואם הבטחתו שהוא נושא את כפיו וחוזר לתפלתו רשאי: **גמ'** ת"ר [10] העובר לפני התיבה צריך לסרב ואם אינו מסרב דומה לתבשיל שאין בו מלח ואם מסרב יותר מדאי דומה לתבשיל שהקדיחתו מלח כיצד הוא עושה פעם ראשונה יסרב שניה [11] מהבהב שלישית פושט את רגליו ויורד [12] ת"ר שלשה רובן קשה ומיעוטן יפה ואלו הן שאור ומלח וסרבנות אמר רב הונא [13] טעה בשלש ראשונות חוזר לראש באמצעיות חוזר לאתה חונן באחרונות חוזר לעבודה ורב אסי אמר אמצעיות אין להן סדר מתיב רב ששת מהיכן הוא חוזר מתחלת הברכה שטעה זה [14] תיובתא דרב הונא אמר לך רב הונא אמצעיות כלהו חדא ברכתא נינהו אמר רב יהודה [15] לעולם אל ישאל אדם צרכיו לא בשלש ראשונות ולא בשלש אחרונות אלא באמצעיות דא"ר חנינא ראשונות דומה לעבד שמסדר שבח לפני רבו אמצעיות דומה לעבד שמבקש פרס מרבו אחרונות דומה לעבד שקבל פרס מרבו [16] ונפטר והולך לו [17] ת"ר מעשה בתלמיד אחד [18] שירד לפני התיבה בפני רבי אליעזר והיה מאריך יותר מדאי א"ל תלמידיו רבינו כמה ארכן הוא זה אמר להם כלום מאריך יותר ממשה רבינו דכתיב ביה [1] את ארבעים היום ואת ארבעים הלילה וגו'

[2] אל נא רפא נא לה א"ר יעקב אמר רב חסדא כל המבקש רחמים על חבירו אין צריך להזכיר שמו שנאמר אל נא רפא נא לה ולא קמדכר שמה דמרים: ת"ר [3] אלו ברכות שאדם שוחה בהן באבות תחלה וסוף בהודאה תחלה וסוף ואם בא לשוח בסוף כל ברכה וברכה ובתחלת כל ברכה וברכה מלמדין אותו שלא ישחה [4] אר"ש בן פזי אריב"ל משום בר קפרא הדיוט כמו שאמרנו כהן

[5] **אמר** מודים מודים משתקין אותו. ירושלמי הדא דתימא בצבור אבל ביחיד מתנועים הם: [6] **אמר** פסוקא פסוקא וכפליה. פי' בקונטרס משתקין אותו דמחזי כעושה ב' רשויות ובה"ג ובפר"ח מפרש איפכא פסוקא פסוקא אין משתקין אותו מיהו מגונה הוי אך לשון הגמרא לא משמע כפי' ואותן בני אדם שאומרים ב' או ג' פעמים שמע ישראל ביה"כ משתקין אותם לפירש"י ובפר"ח מגונה מיהא הוי או שמא אין לחוש רק כשקורא ק"ש בעותה ומקבל עליו עול מלכות שמים ומ"מ טוב שלא יומר אך מה שאומרים ה' הוא האלהים ז' פעמים ביה"כ ויום ערבה כנגד ז' רקיעים משבחים לצורא שהוא דר למעלה מז' מנהג כשר הוא וגם מצינו בקרא שתי פעמים ה' הוא האלהים גבי אליהו (מלכים א' יח): **מהיכן** הוא מתחיל מתחלת הברכה שטעה בה. ירושלמי בטיטי אשתתק באופנים אתון שיילון לר' זון אמר להו בשם ריב"ל זה שעבר תחתיו יתחיל ממקום שפסק ופריך והתנן מתחיל מתחלת הברכה שטעה בה אמר להו מכיון דעניתון קדושת השם כמי שהוא תחלת הברכה דמי: **לא** יענה אמן אחר הכהנים **מפני הטרוף.** תימה תיפוק ליה דמפסיק תפלה אם עונה אמן וי"ל מאחר שלא אמר האי טעמא ש"מ דעניית אמן לא חשיב ליה הפסקה מאחר שצורך תפלה הוא אבל לקרות כהנים לדוכן אומר ר"ת שאין ש"ל יכול לקוראם דחשיב הפסקה לתפלה אם קוראם אלא אחד מבני הקהל קוראם והא דאמרינן בסוטה פ' אלו נאמרים (ד' לח.) לשנים קורא כהנים וכו' לאו אשליח לצבור קאי אלא אחזן דתניא בספרי (פרשת נשא) אמור להם מלמד שהחזן אומר להם אמרו וחזן לאו היינו שליח לצבור דחזן היינו המתעסק בצרכי צבור וכן משמע נמי בסוטה (ד' לט:) דלאו אשליח לצבור קאי דמעיקרא קאמר אין הכהנים רשאין להתחיל בברכה על שיכלה הדבור מפי הקורא פי' הקורא כהנים ואח"כ אומר אין שליח לצבור רשאי וכו' משמע דשנים הם ויש שהיו רוצים לומר דכמו כן אין ש"ל רשאי להקרות יברך לכהנים דכמו כן הוי הפסקה אמנם רבינו יהודה פי' דבהדיא יש במדרש טעמי יתרות וחסרות אמור להם מלמד ששליח צבור אומר להם על כל דבור ודבור וכן יש שרוצים להתיר לשליח צבור עצמו לקרות כהנים אפילו לפי' ר"ת

[7] **אמר** פסוקא פסוקא וכפליה. [8] **אמר** פסוקא פסוקא וכפליה. פי' בקונטרס משתקין אותו דמחזי כעושה ב' רשויות ובה"ג ובפר"ח מפרש איפכא פסוקא פסוקא אין משתקין אותו מיהו מגונה הוי אך לשון הגמרא לא משמע כפי' ואותן בני אדם שאומרים ב' או ג' פעמים שמע ישראל ביה"כ משתקין אותם לפירש"י ובפר"ח מגונה מיהא הוי או שמא אין לחוש רק כשקורא ק"ש בעותה ומקבל עליו עול מלכות שמים ומ"מ טוב שלא יומר אך מה שאומרים ה' הוא האלהים ז' פעמים ביה"כ ויום ערבה כנגד ז' רקיעים משבחים לצורא שהוא דר למעלה מז' מנהג כשר הוא וגם מצינו בקרא שתי פעמים ה' הוא האלהים גבי אליהו (מלכים א' יח): **מהיכן** הוא מתחיל מתחלת הברכה שטעה בה. ירושלמי בטיטי אשתתק באופנים אתון שיילון לר' זון אמר להו בשם ריב"ל זה שעבר תחתיו יתחיל ממקום שפסק ופריך והתנן מתחיל מתחלת הברכה שטעה בה אמר להו מכיון דעניתון קדושת השם כמי שהוא תחלת הברכה דמי: **לא** יענה אמן אחר הכהנים **מפני הטרוף.** תימה תיפוק ליה דמפסיק תפלה אם עונה אמן וי"ל מאחר שלא אמר האי טעמא ש"מ דעניית אמן לא חשיב ליה הפסקה מאחר שצורך תפלה הוא אבל לקרות כהנים לדוכן אומר ר"ת שאין ש"ל יכול לקוראם דחשיב הפסקה לתפלה אם קוראם אלא אחד מבני הקהל קוראם והא דאמרינן בסוטה פ' אלו נאמרים (ד' לח.) לשנים קורא כהנים וכו' לאו אשליח לצבור קאי אלא אחזן דתניא בספרי (פרשת נשא) אמור להם מלמד שהחזן אומר להם אמרו וחזן לאו היינו שליח לצבור דחזן היינו המתעסק בצרכי צבור וכן משמע נמי בסוטה (ד' לט:) דלאו אשליח לצבור קאי דמעיקרא קאמר אין הכהנים רשאין להתחיל בברכה על שיכלה הדבור מפי הקורא פי' הקורא כהנים ואח"כ אומר אין שליח לצבור רשאי וכו' משמע דשנים הם ויש שהיו רוצים לומר דכמו כן אין ש"ל רשאי להקרות יברך לכהנים דכמו כן הוי הפסקה אמנם רבינו יהודה פי' דבהדיא יש במדרש טעמי יתרות וחסרות אמור להם מלמד ששליח צבור אומר להם על כל דבור ודבור וכן יש שרוצים להתיר לשליח צבור עצמו לקרות כהנים אפילו לפי' ר"ת

[9] **אמר** מודים מודים משתקין אותו. ירושלמי הדא דתימא בצבור אבל ביחיד מתנועים הם: [10] **אמר** פסוקא פסוקא וכפליה. פי' בקונטרס משתקין אותו דמחזי כעושה ב' רשויות ובה"ג ובפר"ח מפרש איפכא פסוקא פסוקא אין משתקין אותו מיהו מגונה הוי אך לשון הגמרא לא משמע כפי' ואותן בני אדם שאומרים ב' או ג' פעמים שמע ישראל ביה"כ משתקין אותם לפירש"י ובפר"ח מגונה מיהא הוי או שמא אין לחוש רק כשקורא ק"ש בעותה ומקבל עליו עול מלכות שמים ומ"מ טוב שלא יומר אך מה שאומרים ה' הוא האלהים ז' פעמים ביה"כ ויום ערבה כנגד ז' רקיעים משבחים לצורא שהוא דר למעלה מז' מנהג כשר הוא וגם מצינו בקרא שתי פעמים ה' הוא האלהים גבי אליהו (מלכים א' יח): **מהיכן** הוא מתחיל מתחלת הברכה שטעה בה. ירושלמי בטיטי אשתתק באופנים אתון שיילון לר' זון אמר להו בשם ריב"ל זה שעבר תחתיו יתחיל ממקום שפסק ופריך והתנן מתחיל מתחלת הברכה שטעה בה אמר להו מכיון דעניתון קדושת השם כמי שהוא תחלת הברכה דמי: **לא** יענה אמן אחר הכהנים **מפני הטרוף.** תימה תיפוק ליה דמפסיק תפלה אם עונה אמן וי"ל מאחר שלא אמר האי טעמא ש"מ דעניית אמן לא חשיב ליה הפסקה מאחר שצורך תפלה הוא אבל לקרות כהנים לדוכן אומר ר"ת שאין ש"ל יכול לקוראם דחשיב הפסקה לתפלה אם קוראם אלא אחד מבני הקהל קוראם והא דאמרינן בסוטה פ' אלו נאמרים (ד' לח.) לשנים קורא כהנים וכו' לאו אשליח לצבור קאי אלא אחזן דתניא בספרי (פרשת נשא) אמור להם מלמד שהחזן אומר להם אמרו וחזן לאו היינו שליח לצבור דחזן היינו המתעסק בצרכי צבור וכן משמע נמי בסוטה (ד' לט:) דלאו אשליח לצבור קאי דמעיקרא קאמר אין הכהנים רשאין להתחיל בברכה על שיכלה הדבור מפי הקורא פי' הקורא כהנים ואח"כ אומר אין שליח לצבור רשאי וכו' משמע דשנים הם ויש שהיו רוצים לומר דכמו כן אין ש"ל רשאי להקרות יברך לכהנים דכמו כן הוי הפסקה אמנם רבינו יהודה פי' דבהדיא יש במדרש טעמי יתרות וחסרות אמור להם מלמד ששליח צבור אומר להם על כל דבור ודבור וכן יש שרוצים להתיר לשליח צבור עצמו לקרות כהנים אפילו לפי' ר"ת

[11] **אמר** מודים מודים משתקין אותו. ירושלמי הדא דתימא בצבור אבל ביחיד מתנועים הם: [12] **אמר** פסוקא פסוקא וכפליה. פי' בקונטרס משתקין אותו דמחזי כעושה ב' רשויות ובה"ג ובפר"ח מפרש איפכא פסוקא פסוקא אין משתקין אותו מיהו מגונה הוי אך לשון הגמרא לא משמע כפי' ואותן בני אדם שאומרים ב' או ג' פעמים שמע ישראל ביה"כ משתקין אותם לפירש"י ובפר"ח מגונה מיהא הוי או שמא אין לחוש רק כשקורא ק"ש בעותה ומקבל עליו עול מלכות שמים ומ"מ טוב שלא יומר אך מה שאומרים ה' הוא האלהים ז' פעמים ביה"כ ויום ערבה כנגד ז' רקיעים משבחים לצורא שהוא דר למעלה מז' מנהג כשר הוא וגם מצינו בקרא שתי פעמים ה' הוא האלהים גבי אליהו (מלכים א' יח): **מהיכן** הוא מתחיל מתחלת הברכה שטעה בה. ירושלמי בטיטי אשתתק באופנים אתון שיילון לר' זון אמר להו בשם ריב"ל זה שעבר תחתיו יתחיל ממקום שפסק ופריך והתנן מתחיל מתחלת הברכה שטעה בה אמר להו מכיון דעניתון קדושת השם כמי שהוא תחלת הברכה דמי: **לא** יענה אמן אחר הכהנים **מפני הטרוף.** תימה תיפוק ליה דמפסיק תפלה אם עונה אמן וי"ל מאחר שלא אמר האי טעמא ש"מ דעניית אמן לא חשיב ליה הפסקה מאחר שצורך תפלה הוא אבל לקרות כהנים לדוכן אומר ר"ת שאין ש"ל יכול לקוראם דחשיב הפסקה לתפלה אם קוראם אלא אחד מבני הקהל קוראם והא דאמרינן בסוטה פ' אלו נאמרים (ד' לח.) לשנים קורא כהנים וכו' לאו אשליח לצבור קאי אלא אחזן דתניא בספרי (פרשת נשא) אמור להם מלמד שהחזן אומר להם אמרו וחזן לאו היינו שליח לצבור דחזן היינו המתעסק בצרכי צבור וכן משמע נמי בסוטה (ד' לט:) דלאו אשליח לצבור קאי דמעיקרא קאמר אין הכהנים רשאין להתחיל בברכה על שיכלה הדבור מפי הקורא פי' הקורא כהנים ואח"כ אומר אין שליח לצבור רשאי וכו' משמע דשנים הם ויש שהיו רוצים לומר דכמו כן אין ש"ל רשאי להקרות יברך לכהנים דכמו כן הוי הפסקה אמנם רבינו יהודה פי' דבהדיא יש במדרש טעמי יתרות וחסרות אמור להם מלמד ששליח צבור אומר להם על כל דבור ודבור וכן יש שרוצים להתיר לשליח צבור עצמו לקרות כהנים אפילו לפי' ר"ת

תורה אור השלם

1. וְאָתְנַפַּל לִפְנֵי יְיָ אֶת אַרְבָּעִים הַיּוֹם וְאֶת אַרְבָּעִים הַלַּיְלָה אֲשֶׁר הִתְנַפַּלְתִּי כִּי אָמַר יְיָ לְהַשְׁמִיד אֶתְכֶם:
דברים ט כה
2. וַיִּצְעַק מֹשֶׁה אֶל יְיָ לֵאמֹר אֵל נָא רְפָא נָא לָהּ:
במדבר יב יג

הגהות הב"ח

(א) תוס' ד"ה מלמדין וכו' וחייסינן ליוהרא. נ"ב כלומר ועוד מייסינן ליוהרא:

גליון הש"ם

גמ' אר"ש בן פזי אריב"ל. במדרש רבה בראשית פרשה לט איתא רייב"ג בשם רייב"ל אמר כ"ג תחלת כל ברכה שוחה והמלך בתחלת כל ברכה וכפוף כל ברכה שוחה. רבי סימון בשם רייב"ל אמר המלך משפיה טורע לא היה מקף: רש"י ד"ה מתחלת הברכה וכו' וממילא בו'. עיין בקרבן נתנאל שמצא גירסא בקלף. תוספות דרב אסי ליומא תהוי תיובתא דר"ה אמר לך ר"ה:

מוסף תוספות

א. בתוס' רי"ש הוסיף, וגם ממה ששי"ץ אומר להם על כל דבור ודבור דלא חשיב להו הפסקה. ב. בתוס' רי"ש כתב. תפלה למגילה וק"ש.

מוסף רש"י

[חברותא כלפי שמיא. וכי כמנהג מכירו עוכג בהקב"ה לדבר לפניו שלא במתכוין ואחר ומצלה לו בכופלו שלא כיון בלשונה (מגילה כה.). האומר יברכוך טובים הרי זה דרכי מינות. שאינו כולל רשעים בשבחו של מקום, ומכמיס למדו (כריתות י:) מחלבנה שמיקה רע ומנגה הכמוס בין מממני הקטורת שמצריכן הכמוס בהרלאתן להיותן באגודה אחת (מגילה שם. ועי' מנחות כז.). וחזור לתפלתו רשאי. לשלא את כפיו (סוטה לח:). שהקדיחתו מלח. שרפתו, כמו כי אש קדחה, כלומר נתנה בו מלח יותר מדי (ערובין נד.). רובן קשה ומיעוטן יפה. כשיש לאדם מעט מהם יפה לגופו לרפואה וטוב שיהא לו קצת משלא יהא לו הרבה (גיטין מ:). פרס. מתן (ב"ב כה.).

רב נסים גאון

תנו רבנן אלו ברכות שאדם שוחה בהן כו'. פי' בתלמוד ארץ ישראל בפ' מאימתי קורין הכל שוחין בהודאה עם שליח צבור ר' זעירא אמר ובלבד במודים כו' תני ובלבד שלא ישוח יותר מדאי ובגמ' דד' אבות נזיקין (בבא קמא דף טז) איתא שדרו של אדם לסוף (ע') [שבע] שנה נעשה נחש והני מילי הוא דלא כרע במודים ובגמ' דסוטה בפ' אלו נאמרים בכל לשון (דף מ) אמרי בזמן ששליח צבור אומר מודים העם מה הם אומרים:

רבינו חננאל

[מחיין ליה במרזפתא דנפחא. פי' קורנס של נפחים]. האומר יברכוך טובים הרי זה דרך המינות. פירוש, משום דמיחזי כשתי רשויות. העובר לפני התיבה וטעה וכו'. אוקימנא שליח צבור היורד בתחלה לפני התיבה, פעם ראשונה מסרב, ב' מהבהב, ג' פושט את רגליו ויורד. אבל היורד תחתיו של זה שטעה בתפלתו, אינו רשאי לסרב כלל. ורב אסי אמר אמצעיות אין להן סדר. פי', בג' ראשונות ובג' אחרונות הכל שוין שיש להם סדר, ואם טעה בהודאה או בשים שלום חוזר לעבודה. ולרב אסי אם טעה ואמר סלח לנו קודם השיבנו אינו צריך לחזור ולומר אתה חונן לאחריו השיבנו ואחריו סלח לנו, ואחרי שאמר השיבנו יאמר ראה נא בעניינו וכן בכל ברכות האמצעיות. וקיי"ל כרב אסי, דרב הונא לגבי רב אסי כתלמיד הוא נחשב. ותו דמתניתין מסייע ליה וקשיא לרב הונא. ואע"ג דשני, אשנויי לא סמכינן. ותו דתלמוד ארץ ישראל מסייע ליה דגרסינן בירושלמי ר' אליעזר הוי יתיב בחד בי כנישתא, על חזנא ואטרח על חד דייעול, ולא על, לסופה על לגביה דר"א, א"ל לא יכעוס מרי עלי בגין דלא הורינא מתער לא עלית, א"ל עליך לא כעסתי אלא על הדין דאטרח עליך. בטוטאי אישתיק באופנים, אתון שיילין לר' אבון, אמר להו בשם ר' יהושע בן לוי זה שעובר תחתיו יתחיל ממקום שפסק, א"ל והתנינן מתחלת ברכה שטעה זה, אמר לון מכיון דעניתון קדושתא כמה שהיא תחלת ברכה. הלכך בין יחיד בין שליח ציבור טעה בשלש ראשונות חוזר למגן אברהם, טעה בשלש אחרונות חוזר לעבודה, טעה באמצעיות אינו חוזר כלל אלא אומר במקום שזוכרה ודיו. והוא דלא סיים צלותיה ולא עקר כרעיה, אבל אי עקר כרעיה אפי' באמצעיות חוזר. אל ישאל אדם צרכיו לא בשלש ראשונות ולא בשלש אחרונות. פירוש, קים להו לרבנן דדוקא ליחיד, אבל שאלה ששואלין הצבור כגון זכרנו לחיים בעשרת ימי תשובה וכיוצא בהן שרי, דהא שלש אחרונות עבודה והודאה ושים שלום שאלה נינהו ושרי, משום דשאילת צבור נינהו. ושמעינן מינה דאסור לכל מאן דמשני או מוסיף או גורע בג' ברכות ראשונות מן המטבע שטבעו חכמים בברכות, ואלו חזנים שמניחים מטבע ברכות ואומרים קדושות לאו שפיר עבדי, אבל המאריך באמצעיות בתפלתו לית לן בה, דהא משה רבינו פעם האריך בתפלתו ארבעים יום ופעם קיצר ואמר אל נא רפא נא לה.

נ א מיי' פ"י מהלכות תפלה הלכה ג סמג עשין יט טוש"ע או"ח סי' קכו סעיף ב: **נא** ב מיי' שם טוש"ע שם וסי' נג ב סי"ז:
נב ג מיי' שם הלכה ד סמג שם טוש"ע או"ח סימן קיט סעיף ג וסי' קכו סעיף ב:
נג ד מיי' פי"ד מהל' שגיאות כפיס הל' ה סמג עשין כ טוש"ע או"ח סימן קכח סעיף יט:
נד ה מיי' פט"ו שם הלכה י טוש"ע שם סעיף ב:
נה ו טוש"ע או"ח סי' נג סעיף טז:
נו ז מיי' פ"י מהל' תפלה הלכה ג ד סמג עשין יט טוש"ע או"ח סי' קכו סעיף ב:
נז ח מיי' פ"ג שם הלכה ד ופ"ו הל' ג סמג שם טוש"ע או"ח סי' קיב סעיף ג:
נח ט מיי' פ"ג שם הל' יא סמג עשין יט טוש"ע או"ח סי' קכג סעיף ג:
נט י מיי' פ"ג שם הל' י סמג שם טוש"ע או"ח סי' קיג סעיף ג:

אין עומדין פרק חמישי ברכות

קידה על אפים. ומייתי קרא אע"ג דאסכמן[א] נמי בענין אחר יש לומר דקיים ליה מקבלה דקידה על אפים ומייתי קרא דמסייעו: **חזינא לאביי ורבא דמצלו אצלויי.** פירוש שהיו מעין על גליהן: **יכוין** לבו באחת מהן. והא דאמרי' בסוף פרק ת"ה (דף ל:) לעולם יעמוד אדם בתפילה יכול לכוין יתפלל ואם לאו אל יתפלל יש לפרש התם נמי באחת מהן[ב]: **חציף עלי מאן דמצלי בבקתא.** וא"ת הכתיב ויצא יצחק [מ] לשוח בשדה (בראשית כד) י"ל דהתם מיירי בהר המוריה כדאמרי' בפסחים פרק האשה (ד' פח.) לא כיצחק שקראו שדה וכו' א"נ בקתא דהכא שרגילין שם בני אדם לעבור והולכי דרכים: **כסוי חטאה.** וטעמא לפי שאז מתגייס על חטאו אבל אם מפרש חטאו דומה שאינו מתגייס עליו ואמרינן לעיל פרק קמא (ד' יב:) כל העושה דבר ומתגייס מוחלים לו מיד:

הדרן עלך אין עומדין

כהן גדול בסוף כל ברכה וברכה והמלך תחלת כל ברכה וברכה וסוף כל ברכה וברכה אמר רבי יצחק בר נחמני לדידי מפרשא לי מיניה דריב"ל [א]הדיוט כמו שאמרנו כהן גדול תחלת [א] כל ברכה וברכה המלך כיון שכרע שוב אינו זוקף שנאמר [1]ויהי בכלות שלמה להתפלל וגו' קם מלפני מזבח ה' מכרע על ברכיו: ת"ר [ב]קידה על אפים שנאמר [2]ותקד בת שבע אפים ארץ כריעה על ברכים שנאמר מכרוע על ברכיו השתחואה זו פשוט ידים ורגלים שנאמר [3]הבא נבא אני ואמך ואחיך להשתחות לך ארצה [ג]אמר רב חייא בריה דרב הונא חזינא להו לאביי ורבא [ד]דמצלו אצלויי תני חדא הכורע בהודאה הרי זה משובח ותניא אידך הרי זה מגונה לא קשיא הא בתחלה הא לבסוף רבא כרע בהודאה תחלה וסוף אמרי ליה רבנן אמאי קא עביד מר הכי אמר להו חזינא לרב נחמן דכרע וחזינא ליה לרב ששת דקא עבד הכי והתניא [ד]הכורע בהודאה הרי זה מגונה ההיא בהודאה שבהלל והתניא הכורע בהודאה ובהודאה של הלל הרי זה מגונה כי תניא ההיא בהודאה דברכת המזון: **מתני'** המתפלל וטעה סימן רע לו ואם שליח צבור הוא סימן רע לשולחיו מפני [ג]ששלוחו של אדם כמותו אמרו עליו על ר' חנינא בן דוסא שהיה מתפלל על החולים ואומר זה חי וזה מת אמרו לו מנין אתה יודע אמר להם אם שגורה תפלתי בפי יודע אני שהוא מקובל ואם לאו יודע אני שהוא מטורף: **גמ'** אהייא א"ר חייא אמר רב ספרא משום חד דבי רבי באבות איכא דמתני לה אברייתא המתפלל [ה]צריך שיכוין את לבו בכולן ואם אינו יכול לכוין בכולן יכוין את לבו באחת א"ר חייא אמר רב ספרא משום חד דבי רבי באבות: אמרו עליו על רבי חנינא וכו': מנא הני מילי א"ר יהושע בן לוי דאמר קרא [4]בורא ניב שפתים שלום שלום לרחוק ולקרוב אמר ה' ורפאתיו א"ר חייא בר אבא [ו]א"ר יוחנן [ז]כל הנביאים כולן לא נתנבאו אלא למשיא בתו לתלמיד חכם ולעושה פרקמטיא לת"ח ולמהנה ת"ח מנכסיו אבל תלמידי חכמים עצמן [5]עין לא ראתה אלהים זולתך יעשה למחכה לו ואמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן [ז]כל הנביאים כולן לא נתנבאו אלא לימות המשיח אבל לעולם הבא עין לא ראתה אלהים זולתך ופליגא דשמואל [ח]דאמר שמואל [ח]אין בין העוה"ז לימות המשיח אלא שעבוד מלכיות בלבד שנאמר [6]כי לא יחדל אביון מקרב הארץ וא"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן כל הנביאים כולן לא נתנבאו אלא לבעלי תשובה אבל צדיקים גמורים עין לא ראתה אלהים זולתך ופליגא דר' אבהו דא"ר אבהו מקום [ט]שבעלי תשובה עומדין צדיקים גמורים אינם עומדין שנאמר [4]שלום שלום לרחוק ולקרוב לרחוק ברישא והדר לקרוב ורבי יוחנן אמר לך מאי רחוק שהיה רחוק מדבר עבירה מעיקרא ומאי קרוב שהיה קרוב לדבר עבירה [ח] ונתרחק ממנו השתא [ט]מאי עין לא ראתה אמר רבי יהושע בן לוי זה יין המשומר בענביו מששת ימי בראשית רבי [7]שמואל בר נחמני אמר זה עדן שלא שלטה בו עין כל בריה שמא תאמר אדם הראשון היכן היה בגן ושמא תאמר הוא גן הוא עדן תלמוד לומר [7]ונהר יוצא מעדן להשקות את הגן גן לחוד ועדן לחוד: ת"ר מעשה שחלה בנו של ר"ג שגר שני ת"ח אצל רבי חנינא בן דוסא לבקש עליו רחמים כיון שראה אותם עלה לעלייה ובקש עליו רחמים בירידתו אמר להם לכו שחלצתו חמה אמרו לו וכי נביא אתה אמר להן לא נביא אנכי ולא בן נביא אנכי אלא כך מקובלני אם שגורה תפלתי בפי יודע אני שהוא מקובל ואם לאו יודע אני שהוא מטורף ישבו וכתבו וכוונו אותה שעה וכשבאו אצל ר"ג אמר להן העבודה לא חסרתם ולא הותרתם אלא כך היה מעשה באותה שעה חלצתו חמה ושאל לנו מים לשתות ושוב מעשה ברבי חנינא בן דוסא שהלך ללמוד תורה אצל ר' יוחנן בן זכאי וחלה בנו של ריב"ז אמר לו חנינא בני בקש עליו רחמים ויחיה הניח ראשו בין ברכיו ובקש עליו רחמים וחיה אמר רבי יוחנן בן זכאי אלמלי הטיח בן זכאי את ראשו בין ברכיו כל היום כולו לא היו משגיחים עליו אמרה לו אשתו וכי חנינא גדול ממך אמר לה לאו אלא הוא דומה כעבד לפני המלך ואני דומה כשר לפני המלך: [ט]ואמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן [י]אל יתפלל אדם אלא בבית שיש שם חלונות שנאמר [8]וכוין פתיחן ליה בעליתיה (לקבל) [נגד] ירושלם אמר רב כהנא [כ]חציף עלי מאן דמצלי בבקתא ואמר רב כהנא [ט][ל]חציף עלי מאן דמפרש חטאיה שנאמר [9]אשרי נשוי פשע כסוי חטאה:

הדרן עלך אין עומדין

בתענית צבור נפל כולי עלמא על אפייהו רב לא נפל מאי טעמא רצפה של אבנים היתה ומשום אבן משכית אית דאמר דמשום האי טעמא הוו אביי ורבא מצלו אצלויי. במס' ע"ז בגמ' דבני מערבא בפ' ר' ישמעאל (הלכה א) אמרו עליה אי אתה משתחוה אבל אתה משתחוה על אבני בית המקדש רב מפקד לדבי רב אחא ר' אמי מפקד לאנשי ביתיה כד תהוון רבעין נפקין לתעניתא לא תהוון רבעין כאורחכון ר' יונה רבע על סיטריה ר' אחא רבע על סיטריה: **אמר רב** (ששת) [כהנא] חציף עלאי מאן דמפרש חטאיה שנא' (תהלים לב) אשרי נשוי פשע כסוי חטאה. אית בפרק יום הכפורים (דף פו) רב רמי כתיב אשרי נשוי פשע כסוי חטאה וכתיב (משלי כח) מכסה פשעיו לא יצליח לא קשיא כאן בחטא מפורסם כאן בחטא שאינו מפורסם רב זוטרא בר טוביה אמר לא קשיא כאן בעבירות שבין אדם לחבירו כאן בעבירות שבין אדם למקום:

ס א מיי' פ"ה מהלכות תפלה הלכה י:

סא ב מיי' שם הל' יג סמג עשין יט:

סב ג מיי' שם הל' יד ופ"ט הלכה ה טוש"ע או"ח סי' קנ"ח סעיף ג:

ד נמוק או"ח סי' קכו וטו"ע סי' קיג ס"ג:

סג ה מיי' פ"י מהלכות תפלה סמג שם טור שו"ע או"ח סימן קפ סעיף ג:

סד ו מיי' פ"ו מהלכות דעות הלכה ב:

סה ז מיי' פ"ח מהל' תשובה הל' ז:

סו ח מיי' פ"ע מהלכות תשובה הל' ב ופי"ב מהל' מלכים הל' ב:

סז ט מיי' פ"ז מהל' תשובה הלכה ד:

סח י מיי' פ"ה מהל' תפלה הלכה ו סמג עשין יט טוש"ע או"ח סי' נ סעיף ד:

סט כ טוש"ע שם סעי' ה:

ע ל מיי' פ"ב מהל' תשובה הל' ה טוש"ע או"ח סי' תרז סעיף ב:

מוסף רש"י

קידה על אפים. קידה המצורה בכל מקום שיהא נגע על אפיס (מגילה כב:). **ארצה.** משמע כולו שטוח לגלה (שם שבועות שז:). **דמצלו אצלויי.** על צידיהן ולא נופלין על פניהם ממש, לפי שאין אדם חשוב כשאי ליפול על פניו (מגילה שם). **לא נתנבאו.** נופכ ליפלא (סנהדרין צט:). **ולעושה** פרקמטיא לת"ח. מתעסק בממון ת"ח כדי להגיע לידם שכר וסם פעוין לעסוק בתורה ע"י אלו (כתובות קיא:). **עין לא ראתה.** עין שוס נביא לא ראתה את אשר עשה הקב"ה למחכה לו זולתי עיניך אתה אלהים (ישעיה סד ג) אלין קן לדבר (סנהדרין שם). **שנאמר כי לא יחדל אביון מקרב הארץ.** ממשע לעולם, אלמא יש עניות ועשירות, שמע מינה מחמת שנתנבאו הנביאים ולא יהיה בעמיד עוד (זכריה יד) לא לימות המשיח נתנבאו, שהן מן העולם הזה, דא"כ חדל לך אביון (שבת סג:). **צדיקים גמורים אינם עומדין.** דגדול כהן של בעלי תשובה שאין בריה יכולה לעמוד (לפניהם) [כמהיאתם] (סנהדרין שם). **לרחוק ברישא.** שנתרחק מן הקב"ה ואח"כ שב אליו בתשובה, והדר שלום לקרוב, מעיקרא לדיק גמור, דגדול כהן של בעלי תשובה (שם). **שהיה רחוק מדבר עבירה.** כל ימיו דהיינו לדיק גמור (שם). **חציף עלי מאן דמפרש חטאיה.** לרגיס, גרלה שאינו נוס ונכלס בדבר (סוטה ז:).

הדרן עלך אין עומדין

רבינו חננאל

קידה על אפים שנאמר ותקוד בת שבע אפים ארץ. פי', דקבלה היתה בידם דקידה על אפים ומסמיך ליה אקראי. **לאביי ורבא דמצלי אצלויי.** פי', לא היו שחים פניהם בקרקע להדיא, אלא מטים על הצד. **דאמר קרא בורא ניב שפתים.** פי', המתפלל וראה ששפתותיו עשו תנובה, בידוע שנשמעת תפלתו, שנאמר בורא ניב שפתים וגו'. **אמר רב כהנא חציף עלי מאן דמצלי בבקתא.** פירוש, כמו שדה או רחוב.

סליק פ"ה לפ"ש

מסורת הש"ס

(א) מגילה כב: שבועות טז:, (ב) [מגילה כב: ע"ש], (ג) [מגיגה י: קדושין מא: מנ. מדרש עב: מיר יב: ב"מ ל:. מנחות לג:], (ד) סנהדרין צט., (ה) שבת סב. קנא: פסחים סח. סנהדרין סז [וזה לא]:], (ו) סנהדרין סז, (ז) [שם אית' ר"ל], (ח) [נעיל לא. ע"ש], (ט) סוטה ז: ע"ש, (י) כלי"ל תוי"ע, (כ) (נעיל ה:), (ל) [הוסש ה], (מ) [בוזות סתו' מהא דאמרי' לעיל כו: ואין שיחה אלא תפלה],

תורה אור השלם

1. וְיְהִי כִּכְלוֹת שְׁלֹמֹה לְהִתְפַּלֵּל אֶל יְיָ אֵת כָּל הַתְּפִלָּה וְהַתְּחִנָּה הַזֹּאת קָם מִלִּפְנֵי מִזְבַּח יְיָ מִכְּרֹעַ עַל בִּרְכָּיו וְכַפָּיו פְּרֻשׂוֹת הַשָּׁמָיִם: מלכים א ח נד

2. וַתִּקֹּד בַּת שֶׁבַע אַפַּיִם אָרֶץ וַתִּשְׁתַּחוּ לַמֶּלֶךְ וַתֹּאמֶר יְחִי אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ דָּוִד לְעֹלָם:

מלכים א א לא

3. וַיִּסְפֵּר אֵל אָבִיו וְאֶל אַחָיו וַיִּגְעַר בּוֹ אָבִיו וַיֹּאמֶר לוֹ מָה הַחֲלוֹם הַזֶּה אֲשֶׁר חָלָמְתָּ הֲבוֹא נָבוֹא אֲנִי וְאִמְּךָ וְאַחֶיךָ לְהִשְׁתַּחֲוֹת לְךָ אָרְצָה: בראשית לז י

4. בּוֹרֵא נִיב שְׂפָתָיִם שָׁלוֹם שָׁלוֹם לָרָחוֹק וְלַקָּרוֹב אָמַר יְיָ וּרְפָאתִיו: ישעיהו נז יט

5. וּמֵעוֹלָם לֹא שָׁמְעוּ לֹא הֶאֱזִינוּ עַיִן לֹא רָאָתָה אֱלֹהִים זוּלָתֶךָ יַעֲשֶׂה לְמְחַכֵּה לוֹ: ישעיהו סד ג

6. כִּי לֹא יֶחְדַּל אֶבְיוֹן מִקֶּרֶב הָאָרֶץ עַל כֵּן אָנֹכִי מְצַוְּךָ לֵאמֹר פָּתֹחַ תִּפְתַּח אֶת יָדְךָ לְאָחִיךָ לַעֲנִיֶּךָ וּלְאֶבְיֹנְךָ בְּאַרְצֶךָ:

דברים טו יא

7. וְנָהָר יֹצֵא מֵעֵדֶן לְהַשְׁקוֹת אֶת הַגָּן וּמִשָּׁם יִפָּרֵד וְהָיָה לְאַרְבָּעָה רָאשִׁים: בראשית ב י

8. וְדָנִיֵּאל כְּדִי יְדַע דִּי רְשִׁים כְּתָבָא עַל לְבֵיתֵהּ וְכַוִּין פְּתִיחָן לֵהּ בְּעִלִּיתֵהּ נֶגֶד יְרוּשְׁלֶם וְזִמְנִין תְּלָתָה בְיוֹמָא הוּא בָּרֵךְ עַל רְבוֹהִי וּמְצַלֵּא וּמוֹדֵא קֳדָם אֱלָהֵהּ כְּל קֳבֵל דִּי הֲוָא עֲבַד מִן קַדְמַת דְּנָה:

דניאל ו יא

9. לְדָוִד מַשְׂכִּיל אַשְׁרֵי נְשׂוּי פֶּשַׁע כְּסוּי חֲטָאָה:

תהלים לב א

הגהות הב"ח

(ח) גמ' לדבר עבירה מעיקרא ונתרחק:

הגהות הגר"א

[א] גמ' כהן גדול תחלת. נ"ב וסוף:

מוסף תוספות

א. ובתוס' רי"ש כתב, וא"ת השתחואה נמי הא כתיב אפים ארץ ישתחוו לך, ואומר רבינו יעקב דקים ליה וכו'. ב. ובתוס' רי"ש הוסיף, והיינו באבות כדאמרינן הכא.

רב ניסים גאון

אמר ר' חייא בריה דרב הונא חזינא לאביי ורבא דכי נפלי על אנפיהו מצלו אצלויי. איתא במס' מגילה בפ' הקורא את המגילה עומד יושב (דף כב) רב איקלע (לבית) [לבבל]

ביצד מברכין וכו' חוץ מן היין. שמתוך משיכותו קבעו לו ברכה לעצמו וכן הפת: **בורא מיני דשאים.** לפי שיש בכלל פרי האדמה דשאים וחציר כגון קטניות ורבי יהודה בעי היכר ברכה לכל מין ומין: **גמ' קדש הלולים.** בגטע רבעי כתיב ומשמע שני הלולים טעון בחכילתו כשתאכלנו בשנה הרביעית שהוא מותר באכילה: **האי מיבעי ליה.** הלולים לשון חלולים חד מינייהו אתא לאורויי לחליה והדר אכליה הוציאהו לחולין ע"י פדיון אם בתא לאוכלו חוץ לירושלים וחד לגמרא שלא נאמרה תורת רבעי אלא בכרם שנא' קדש הלולים דבר שמהלללין בו טעון חלול וזהו יין: **שאין אומרים.** הלוים שיר של קרבן במקדש אלא על היין כשמנסכין נסכי מזבח: **הניחא למ"ד זו.** כולה סיומא דפרכא הוא וה"ק הניחא הא דילפת ברכה מהכא למאן דתני נטע רבעי דאית ליה כל פירות האילן בתורת רבעי ולא דרש מהכא דבר דטעון הלול טעון חלול אייתר ליה חד הלול לברכה: **מאי איכא לימוני.** הא מיבעי ליה למדרש שאין חלול אלא במקום הלול: **חד פני כרם רבעי.** בכל מקום שיש במשנה נטע רבעי תני איהו כרם: **הניחא אי יליף ג"ש.** דרש למלתיה בג"ש ואייתר ליה חד הלול לברכה: **אשכחן לאחריו.** דאשכחן בברכת המזון דכתיב ואכלת ושבעת וברכת (דברים ח): **חייב בעולות.** וכרמך לא תעולל (ויקרא יט). איזהו עולות כל שאין להן פסיגין לא כתף ולא נטף אלא שורה יחידית של ענבים: **קמה חוליה.** דאשכחן דאתברכה רחמנא ברכה דכתיב תאכל בה לחם וגו' (דברים ח) וסמיך ליה ואכלת ושבעת וברכת: **לד מוכה.** יין לנסכים וסלת למנחות: **ו' מיינן.** האמורים באדם חטה ושעורה וגו' (שם ח) ובתרייהו כתיב ואכלת ושבעת וברכת: **שכן טעונים בכורים.** דהכי אמרינן במנחות (פ"ט ד' פד:) נאמר כאן ארץ ט) כי בתמי אל הארץ (דברים כו) ונאמר להלן ארץ חטה ושעורה) מה להלן שבח הארץ אף כאן שבח הארץ: **אלא סברא הוא.** דלתרוייהו אית להו פירכא למאן דתני כרם ויליף ברכה מז' המינים איכא פירכא שכן טעונים בכורים ולמאן דתני נטע רבעי איכא למפרך התינח מידי דבר נטיעה דלאו בר נטיעה מגלן אלא סברא הוא דכיון דנהנה צריך להודות למי שברא אם: **מעל.** כנהנה מן ההקדש דכתיב לה' הארץ ומלואה כדאמרינן לקמן: ט) **נאחר ברכה.** הרי היא לבני אדם: גחל

ביצד מברכין על הפירות א) על פירות האילן הוא אומר בורא פרי העץ חוץ מן היין שעל היין הוא אומר בורא פרי הגפן ועל ב) פירות הארץ הוא אומר בורא פרי האדמה חוץ מן הפת שעל ג) הפת הוא אומר המוציא לחם מן הארץ ד) ועל הירקות הוא אומר בורא פרי האדמה רבי יהודה אומר בורא מיני דשאים: **גמ' מנא ה"מ** ה) דתנו רבנן [1] קדש הלולים לה' מלמד שטעונים ברכה לפניהם ולאחריהם מכאן אמר ר"ע אסור לאדם שיטעום כלום קודם שיברך והאי קדש הלולים להכי הוא דאתא האי מיבעי ליה חד דאמר רחמנא ו) אחליה והדר אכליה ואידך דבר הטעון שירה טעון חלול ושאינו טעון שירה אין טעון חלול וכדר' שמואל בר נחמני א"ר יונתן ז) דאמר ר' שמואל בר נחמני א"ר יונתן מנין ח) שאין אומרים שירה אלא על היין שנאמר [2] ותאמר להם הגפן החדלתי את תירושי המשמח אלהים ואנשים אם אנשים משמח אלהים במה משמח מכאן שאין אומרים שירה אלא על היין הניחא למאן דתני ט) נטע רבעי אלא למאן דתני כרם רבעי מאי איכא למימר דאתמר ר' חייא ור' שמעון ברבי ו) חד תני כרם רבעי וחד תני נטע רבעי ולמאן דתני כרם רבעי הניחא אי יליף ג"ש דתניא ר' אומר נאמר כאן [3] להוסיף לכם תבואתו ונאמר להלן [4] ותבואת הכרם מה להלן כרם אף כאן כרם אייתר ליה חד הלול לברכה ואי לא יליף גזרה שוה ברכה מנא ליה ואי נמי יליף גזרה שוה אשכחן לאחריו לפניו מנין הא לא קשיא י) דאתיא בקל וחומר ז) כשהוא שבע מברך כשהוא רעב לא כל שכן אשכחן כרם שאר מינין מנין דיליף מכרם מה כרם דבר שנהנה וטעון ברכה אף כל דבר שנהנה טעון ברכה איכא למפרך מה לכרם שכן חייב בעוללות קמה תוכיח מה לקמה שכן חייבת בחלה כרם יוכיח כ) וחזר הדין לא ראי זה כראי זה ולא ראי זה כראי זה הצד השוה שבהן דבר שנהנה וטעון ברכה אף כל דבר שנהנה טעון ברכה מה להצד השוה שבהן שכן יש בו צד מזבח ואתי נמי זית דאית ביה צד מזבח וזית מצד מזבח אתי והא בהדיא כתיב ביה כרם דכתיב [5] ויבער מגדיש ועד קמה ועד כרם זית אמר כ) רב פפא כ) כרם זית אקרי כרם סתמא לא אקרי מ"מ קשיא מה להצד השוה שבהן שכן יש בהן צד מזבח אלא דיליף לה משבעת המינין מה שבעת המינין דבר שנהנה וטעון ברכה אף כל דבר שנהנה טעון ברכה מה לשבעת המינין ח) שכן חייבין בבכורים ועוד התינח לאחריו לפניו מנין הא לא קשיא דאתי בקל וחומר כשהוא שבע מברך כשהוא רעב לכ"ש ולמאן דתני נטע רבעי הא תינח כל דבר נטיעה דלאו בר נטיעה כגון ביצים ודגים מנא ליה אלא סברא הוא אסור לו לאדם שיהנה מן העולם הזה בלא ברכה: ת"ר ט) אסור לו לאדם שיהנה מן העוה"ז בלא ברכה י) וכל הנהנה מן העוה"ז בלא ברכה מעל מאי תקנתיה ילך אצל חכם ילך אצל חכם מאי עביד ליה הא עביד ליה איסורא אלא אמר רבא ילך אצל חכם מעיקרא וילמדנו ברכות כדי שלא יבא לידי מעילה אמר רב יהודה אמר שמואל כל הנהנה מן העוה"ז בלא ברכה כאילו נהנה מקדשי שמים שנא' [6] לה' הארץ ומלואה ר' לוי רמי כתיב לה' הארץ ומלואה וכתיב [7] השמים שמים לה' והארץ נתן לבני אדם לא קשיא כאן קודם ברכה כאן

ביצד מברכין. לא שייך להקשות תגא היכא קאי דקתני כיצד כדפריך בריש מכילתין (ד' ב.) משום דהכא סברא הוא לברך כדמסיק בגמרא דאסור ליהנות מן העולם הזה בלא ברכה אי נמי י"ל דקאי אמתני' דמי שמתו (ד' כ:) דקתני בעל קרי מברך לאחריו ואינו מברך לפניו והכי נמי שייך הכא לברך על כל דבר ודבר ע"כ קאמר הכא כיצד מברכין:

אחליה והדר אכליה. תימה למה לי קרא הא בפ"ב דקדושין (ד' לד:) גמרינן קדש קדש ממעשר שני א"כ נילף ממעשר שני וי"ל אי לאו קרא דהלולים הוה אמינא דאדרבה נילף לחומרא קדש קדש משביעית ואין לו פדיון א). עוד פי' רבינו חיים כהן אי מהתם הוה אמינא כי מעשר שני ממש ודוקא בזמן שמעשר שני נוהג כמו בשנה ראשונה ושניה ורביעית וחמישית לשמטה נוהג חלול אבל שלישית ושביעית שמעשר עני דוקא אימא לא קמ"ל חלולים ב):

שאין אומרים שירה אלא על היין. פירוש אין אומרים שירה על שום אכילת מזבח כגון זריקת דמים ג) ונסוך המים כי אם על היין אבל ודאי מלינו שירה בלא יין כגון הלל שבשחיטת פסחים ד) (תמיד לשמטו ד' סד.) [ע"ש בתוספות]:

ולמאן דתני כרם רבעי וכו'. ועתה קיימא לן דרבעי נוהג אף בח"ל מיהו בכרם נוהג ולא בשאר אילנות דכל המיקל בארץ הלכה כמותו בח"ל מ) וכרם רבעי בזמן הזה ד) מחללין על ה) שוה פרוטו' ושותקו ומטילו לנהר וכן מפורש בשאלתות דרב אחאי [פרשת קדושים סימן ק]:

ואתי נמי זית במה הצד. וא"ת איכא למפרך מה להלל השוה שכן חייבים בלקט דפרט בכרם היינו לקט משא"כ בזית דאין בו לקט וי"ל דניחא ליה למפרך פירכא אפי' יהא הלל השוה חשוב למיתי זית מיניה מ"מ קאמר דשאר מינים לא ידע מיניה: **תינח לאחריו.** דעיקר ברכה לאחריו כדכתיב ואכלת ושבעת וברכת: **לפניו** לכ"ש. לאו ק"ו הוא דאם כן תהא ברכה דלפניו מדאורייתא ולעיל פרק מי שמתו (דף כא.) משמע גבי בעל קרי דלאו דאורייתא הוא ואפי' רבי יהודה לא פליג אלא משום דעשאן כהלכות דרך ארץ (שם ד' כב.) ו):

דבר שאין גדולו מן הקרקע. כגון בשר וחלב. וא"ת מאי איריא בשר אפילו ירקות נמי לא אתיא ז) ליה וי"ל דאיכא למימר קמה מוכיח ולפי' רש"י ניחא דגרים דלאו בר נטיעה מנין וליכא למימר דאתא משאר אילנות דאיכא למפרך מה להנך שכן חייבים בפיאה: **אלא** סברא הוא אסור לאדם שיהנה בו'. וקרא דנסיב לעיל אסמכתא בעלמא והגמרא היה סבור מתחלה דלמוד גמור הוא: כאן

א א מיי' פ"ח מה"ג ברכות [הלכה ו ב] סמג עשין כז טוש"ע או"ח סימן רב ס"ד: ב ב מיי' וסמג שם טור ושו"ע א"ח סימן רג סעיף ב:
ג ג מיי' פ"ג שם הל' ב סמג שם טוש"ע א"ח סי' קסז סעיף ב:
ד ד מיי' פ"ח שם [הל' ו] סמג שם טוש"ע א"ח סימן רס סעיף ו:
[ה] מיי' פ"ג מהל' כלי המקדש הלכה ב:
[ו] מיי' פ"ע מהלכות מעשר שני [הל' ו] טוש"ע י"ד סימן רלד סעיף ז ופסג"ר שם:
ה ז ח מיי' פ"ז מהל' ברכות הל' ג סמג שם טור א"ח סימן רי סעיף ו:
ט [מיי' פ"ב מהל' כלאים הלכה ב]:

מוסף רש"י

המוציא לחם מן הארץ. עשר תיבות הללו כנגד עשר מצוות התלויות בחמשה, לא תחרוש, זריעת כלאים, לקט, שכחה, ופאה, חלה, תרומה, מעשר ראשון, ושני, ועני, וכנגד עשר תיבות שבמקרא זה (הכלים קד יד) מגמיא חליר לבהמה ועבד לעבודת האדם לחולין לחם מן הארץ (סידור רש"י סי' תכ, הפרדס עמ' קצ) ולכן צריך לברוא בעשר אצבעות כנגד עשר אלו (הפרדס שם). **כשהוא שבע מברך.** מצוה לברך ולהודות על שבעו, כשהוא רעב. והוא בא לבקיף רעבו על ידי בריאתו של הקב"ה, לא כל שכן. אזה צריך לברך להקב"ה יותר (לקמן מח:). **וזית מצד מזבח אתי.** בתמיה, וכי מדלשה בעי למילפיה, הא בכלל כרם הוא (ב"מ פז:).

רבינו חננאל

ואי נמי יליף גזרה שוה אשכחן לאחריו לפניו מנין. [פירוש] ואפילו אי יליף גזירה שוה ואייתר ליה חד הילול לברכה, כמה דאייתר חד הילול למאן דתני נטע רבעי, הא תינח לאחריו, ברכה לפניו מנא להו לתרוייהו. ודחינן הא לא קשיא, כיון דילפת ברכה לאחריהם מן התורה, ברכה לפניהם [מ]קל וחומר מיתו לה, כשהוא שבע מברך כשהוא רעב לא כל שכן ועמדה ההלכה. ודיקינן **הא ניחא למאן דתני נטע רבעי**, ומרבי לכל אילן ברביעי, אייתר ליה חד הילול לברכה לאחריהם, ולפניהם מקל וחומר, אלא למאן דתני כרם רבעי, אייתר ליה חד הלול לברכה בכרם לפניה, ולאחריה מקל וחומר, שאר מינים שטעונים ברכה לפניהם ולאחריהם מנא ליה. **ולמאן** דתני נטע רבעי הא תינח מידי דבר נטיעה, מידי דלאו נטיעה כגון ירקות מנא לן. ושנינן לא קשיא כל גידולי קרקע קא מרבי. הא תינח גידולי קרקע אבל בשר חגבים וביצים וכיוצא בהן מנא לן. ולא מצאו שניהם ר' חייא ור' שמעון ברבי תשובה. **ואסיקנא** למאן דתני כרם רבעי, שבעת המינין טעונין ברכה לפניהם ולאחריהם, לאחריהם מן התורה ולפניהם מקל וחומר. ולמאן דתני נטע רבעי, כל גדולי קרקע טעונין ברכה מן התורה ושאר דברים סברא הוא שאסור לאדם שיטעום כלום קודם שיברך.

מוסף תוספות

א. בתוס' רי"ש הוסיף. אבל כיון ששמענו מהאי קרא שמחללין אותו כמעשר אית לן למלף שפיר קדש קדש ממעשר. ב. בתוס' רי"ש הוסיף, הקטרה. ג. בתוס' רי"ש הוסיף, וגם בלילי פסחים ובמלחמה כדאשכחן ביהושפט בדברי הימים. ד. בתוס' רי"ש כתב. דקיי"ל כמאן דתני כרם רבעי אבל נטע רבעי לא הוי וקיימא לן כל המיקל וכו' א"כ אין נטע רבעי נוהג עכשיו אבל כרם רבעי נוהג. ה. בתוס' רי"ש כתב. דאיכא למיפרך מה להני שכן מין אילן ויש בהם דין ערלה ונטע רבעי משא"כ בירקות (ועיין שם במגיה שהאריך הרבה בבאור הגירסה שבדברי התוס' "מה להנך שכן חייבים בפאה והביא מספר מעשי חייא שגורס "חייבים בערלה").

תורה אור השלם

1. וּבַשָּׁנָה הָרְבִיעִת יִהְיֶה כָּל פִּרְיוֹ קֹדֶשׁ הִלּוּלִים לַיְיָ׃
ויקרא יט כד
2. וַתֹּאמֶר לָהֶם הַגֶּפֶן הֲחָדַלְתִּי אֶת תִּירוֹשִׁי הַמְשַׂמֵּחַ אֱלֹהִים וַאֲנָשִׁים וְהָלַכְתִּי לָנוּעַ עַל הָעֲצִים׃
שופטים ט יג
3. וּבַשָּׁנָה הַחֲמִישִׁת תֹּאכְלוּ אֶת פִּרְיוֹ לְהוֹסִיף לָכֶם תְּבוּאָתוֹ אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם׃
ויקרא יט כה
4. לֹא תִזְרַע כַּרְמְךָ כִּלְאָיִם פֶּן תִּקְדַּשׁ הַמְּלֵאָה הַזֶּרַע אֲשֶׁר תִּזְרָע וּתְבוּאַת הַכָּרֶם׃
דברים כב ט
5. וַיִּבְעַר אֵשׁ בַּלַּפִּידִים וְיִשְׁלַח בְּקָמוֹת פְּלִשְׁתִּים וַיִּבְעַר מִגְּדִישׁ וְעַד קָמָה וְעַד כֶּרֶם זָיִת׃
שופטים טו ה
6. לְדָוִד מִזְמוֹר לַיְיָ הָאָרֶץ וּמְלוֹאָהּ תֵּבֵל וְיֹשְׁבֵי בָהּ׃
תהלים כד א
7. הַשָּׁמַיִם שָׁמַיִם לַיְיָ וְהָאָרֶץ נָתַן לִבְנֵי אָדָם׃
תהלים קטו טז

גליון הש"ס

גמ' אחליה והדר אכליה. בירושלמי פ"ז דפאה אמר אחר דרשה דהכא לא מממנעי רבנן בין ר' לח'. וכן הוא בירושלמי פ"ב דשבת על דרשה דאלה הדברים אלו נ"ע מלמות: שם חד תני כרם רבעי. עי' סוטה מג ע"ב רש"י ד"ה קלא ופע"ג: שם כרם זית איקרי. וכעין זה מולין קלט ע"ב וש"נ: **תוס'** ד"ה ולמאן כו' שוה פרוטה. וכן הוא בבריטא יומה וכש"ע ותמוה לי כיון דילפינן חלול חלול ממעשר ליבעי חלול על דבר שעליו לוהה ול"ע:

מוסף תוספות

א. בתוס' רי"ש הוסיף. אבל כיון ששמענו מהאי קרא שמחללין אותו כמעשר אית לן למלף שפיר קדש קדש ממעשר. ב. בתוס' רי"ש הוסיף, הקטרה. ג. בתוס' רי"ש הוסיף, וגם בלילי פסחים ובמלחמה כדאשכחן ביהושפט בדברי הימים. ד. בתוס' רי"ש כתב. דקיי"ל כמאן דתני כרם רבעי אבל נטע רבעי לא הוי וקיימא לן כל המיקל וכו' א"כ אין נטע רבעי נוהג עכשיו אבל כרם רבעי נוהג. ה. בתוס' רי"ש כתב. דאיכא למיפרך מה להני שכן מין אילן ויש בהם דין ערלה ונטע רבעי משא"כ בירקות (ועיין שם במגיה שהאריך הרבה בבאור הגירסה שבדברי התוס' "מה להנך שכן חייבים בפאה והביא מספר מעשי חייא שגורס "חייבים בערלה").